

SCHAMANISM OCH SVARTKONST

Just därför att den innevarande tidsåldern motsvarar de sista skedena av en cyklisk manifestation, bör den förbruka de lägsta möjligheter som ryms däri. Det är därför den utnyttjar nästan allt det som de föregående tidsåldrarna ej brytt sig om: i synnerhet de modernas experimentella och kvantitativa vetenskaper och dessas industriella tillämpningar har djupast sett ingen annan karaktär än denna. Därav kommer det sig att de profana vetenskaperna, såsom vi sagt, både historiskt och innehållsligt betraktade ofta utgör verkliga "lämningar" av några av de gamla traditionella vetenskaperna (1). Ett annat faktum, som också överensstämmer med dessa "lämningar", hur föga man än må fatta dess verkliga innebörd, är den lidelse, varmed de moderna företagit sig att gräva upp spår av förflutna tidsåldrar och försvunna civilisationer, varav de för övrigt är ur stånd att verkligen begripa något. Detta är även ett talande tecken, och ett föga lugnande sådant, på grund av beskaffenheten av de subtila inflytanden som förblir knutna till dessa spår och som, utan att forskarna alls anar det, sålunda åter bringas i dagen tillsammans med spåren och så att säga frigöres just genom detta uppgrävande. För att kunna göra detta bättre förståeligt måste vi allra först tala något om vissa ting, som i sig själva egentligen befinner sig helt och hållet utanför den moderna världen men som icke desto mindre kan användas för att på denna utöva en synnerligen "upplösande" verkan. Det som vi skall säga därom är alltså blott skenbart en utvikning, och det blir för övrigt samtidigt ett tillfälle till att utreda vissa alltför litet kända frågor.

Här måste vi först avliva en vanföreställning och en misstolkning, som beror på den moderna mentaliteten: föreställningen att det finns rent "materiella" ting, en uppfattning som uteslutande utmärker denna mentalitet, är egentligen, om man befriar den från alla de sekundära förvecklingar som fysikernas speciella teorier tillfört dem, intet annat än föreställningen att det finns väsenden och ting, vilka är enbart kroppsliga och vilkas tillvaro och beskaffenhet icke innefattar något element av någon annan ordning än denna. Denna föreställning är i det hela taget omedelbart knuten till det profana synsättet såsom detta gör sig gällande i sin på sätt och vis mest fullständiga form i nutidens vetenskaper. Ty emedan dessa kännetecknas av frånvaron av varje anknytning till principer av högre ordning, måste de ting, de gör till föremål för sitt studium, själva uppfattas såsom blottade på en dylik anknytning (i detta visar sig för övrigt ytterligare dessa vetenskapers karaktär av "lämningar"). Man torde kunna säga att detta är en förutsättning för att vetenskapen skall fullt motsvara sitt föremål, ty om den medgav att det förhöll sig annorlunda, blev den just därigenom tvungen erkänna att detta föremåls verkliga natur undflyr den. Kanske behöver man icke annorstädes söka orsaken till att "vetenskapsmännen" så lidelsefullt söker misskreditera alla andra föreställningar, varvid de framställer dessa såsom "vidskepelse", som beror på "primitiva" människors fantasi. Sådana människor kan för dem icke vara annat än vildar eller mentalt utvecklade, såsom de "evolutionistiska" teorierna vill framställa det. Antingen det från deras sida handlar om ren och skär oförståelse eller avsiktlig partiskhet, lyckas de faktiskt ge en tillräckligt karikatyrartad bild för att en dylik värdering skall förefalla alltigenom berättigad för alla dessa som tror dem på deras ord, det vill säga det stora flertalet av våra samtida. Så förhåller det sig i synnerhet vad gäller etnologernas teorier om det som de kommit överens om att kalla "animismen". En dylik term kan i nödfall ha en godtagbar innebörd, men då givetvis under förutsättning att man förstår den helt annorlunda än de gör och att man inte lägger in i den mer än vad den etymologiskt betyder.

Det är ju så att den kroppsliga världen i verkligheten ej kan betraktas såsom ett självtillräckligt helt, ej heller såsom något avskilt i hela den universella manifestationen. Tvärtom, och vad skenet än kan verka för närvarande på grund av "stelmandet", utgår den i sin helhet ur den subtila ordningen, i vilken den har så att säga sin omedelbara princip och genom vilkens för-

medling den så småningom förbinder sig med den formlösa manifestationen, sedan med det omanifesterade. Om det vore annorlunda, kunde dess existens vara endast en ren illusion, ett slags fantasmagori bakom vilken intet skulle finnas; med andra ord skulle den icke på något sätt kunna existera. Under dessa betingelser kan det i denna kroppsliga värld icke finnas någonting, vars existens i sista hand icke grundar sig på element av subtilt slag och bortom dessa på en princip, vilken kan kallas "andlig" och utan vilken ingen manifestation, till vilken grad det vara må, är möjlig. Om vi nöjer oss med att betrakta de subtila elementen, vilka sålunda bör finnas närvarande i alla ting men allt efter omständigheterna blott är mer eller mindre dolda däri, kan vi säga att de motsvarar det som i egentlig mening utgör den "psykiska" ordningen hos människan. Man kan alltså i en utvidgad bemärkelse, som är alldeles naturlig och icke innebär någon "antropomorfism" utan bara en fullkomligt berättigad analogi, även kalla dem "psykiska" i alla förekommande fall (och det är därför vi redan i det föregående talat om "kosmisk psykism"), eller också "animiska", ty dessa båda ord är i själva verket exakta synonymer, om man utgår ifrån deras ursprungliga betydelse enligt deras grekiska respektive latinska avledning. (2) Det framgår härav att det i verkligheten inte kan finnas "obesjälade" föremål, och det är för övrigt därför som "livet" är en av förutsättningarna för all kroppslig tillvaro utan undantag. Det är också därför som ingen någonsin har lyckats på ett tillfredsställande sätt definiera skillnaden mellan "levande" och "livlöst". Liksom så många andra problem i filosofin och vetenskapen är detta problem olösligt endast därför att det i verkligheten inte finns någon anledning att ställa det, då ju det "livlösa" icke har någon plats inom det betraktade området och allt till sist i detta avseende återföres till blotta gradskillnader.

Man kan alltså, om man så vill, kalla ett dylikt sätt att betrakta tingen för "animism", om man därmed menar varken mer eller mindre än att man bejakar att det i tingen finns "själiska" element. Och man inser att denna "animism" står i rak motsats till mekanismen, liksom verkligheten själv står i motsats till blotta yttre skenet. Det är för övrigt uppenbart att denna uppfattning är "primitiv", men helt enkelt därför att den är sann, vilket är nära nog exakta motsatsen till det som "evolutionisterna" menar, när de kallar den detta. Samtidigt och på samma grund är denna uppfattning nödvändigtvis gemensam för alla traditionella läror. Vi skulle alltså även kunna säga att den är "normal", medan den motsatta föreställningen, den om "själlösa" ting (som har funnit ett av sina mest extrema uttryck i den cartesianska teorin om de levande varelsena såsom "djurmaskiner") utgör en verklig anomali, vilket för övrigt är fallet med alla specifikt moderna och profana ideer. Men man bör väl förstå att det icke i någon del av detta handlar om någon "personifiering" av de naturkrafter som fysikerna studerar på sitt sätt, och allra minst om någon "tillbedjan" av dem, såsom de påstår som i "animismen" ser vad de tror sig kunna kalla den "ursprungliga religionen". I verkligheten är detta betraktelser, som avser endast kosmologins område och som kan tillämpas i olika traditionella vetenskaper. Det är också självklart att när det är fråga om "psykiska" element, vilka finns inneboende i tingen, eller om krafter av denna ordning, vilka uttrycker och manifesterar sig genom tingen, finns i intet av detta något som helst "andligt". Sammanblandningen av dessa båda områden är, också den, rent modern och är säkerligen inte främmande för tanken att göra en "religion" av det som är vetenskap i ordets riktigaste bemärkelse. Trots sitt anspråk på "begreppsklarhet" (för övrigt ett direkt arv från Descartes' mekanism och "universella matematism") sammanblandar våra samtida på mycket egendomligt vis de mest olikartade och till väsendena mest avgränsade ting!

För det, som vi närmast skall komma till, är det nu viktigt märka att etnologerna har för vana att såsom "ursprungliga" betrakta former, som tvärtom är till en viss grad degenererade. Ändå står dessa mycket ofta i verkligheten inte på en så låg nivå som etnologernas tolkningar låter förmoda. Men hur därmed än förhåller sig, förklarar detta hur "animismen", som i det hela taget utgör bara en särskild punkt i en lära, kunnat anses kännetecknande för denna i sin

helhet. I fall av degeneration är det naturligtvis lärans högre del, det vill säga dess metafysiska och "andliga" sida, som alltid försvinner mer eller mindre fullständigt. Det som ursprungligen var blott sekundärt, i synnerhet den kosmologiska och "psykiska" sidan, till vilken "animismen" och dess tillämpningar egentligen hör, intar ofrånkomligen till följd därav det främsta rummet. Det övriga, även om det alltjämt fortlever till viss del, kan lätteligen undgå en utomstående iakttagare, desto mera som denne, okunnig om riternas och symbolernas djupa betydelse, är ur stånd att i dessa känna igen det som härrör från en högre ordning (lika litet som han känner igen det i spåren av helt försvunna civilisationer) och tror sig kunna förklara allt utan urskillning i termer av "magi", ja till och med ren och skär "svartkonst".

Man kan finna ett mycket tydligt exempel på det som vi just angivit i fallet "schamanism", vilken allmänt betraktas såsom en av "animismens" typiska former. Beteckningen "schamanism", vars härledning för övrigt är ganska osäker, avser egentligen alla de traditionella läror och bruk som ägs av vissa mongolfolk i Sibirien, men somliga låter den omfatta sådant som annorstädes företer mer eller mindre liknande grunddrag. För många är "schamanism" nästan synonym med svartkonst, vilket förvisso är oriktigt, ty däri ligger något helt annat. Ordet "schamanism" har således undergått en förvrängning motsatt den som gäller för ordet "fetischism", vilket rent etymologiskt har innebörden av svartkonst men brukats om ting där denna inte heller förekommer. Låt oss på tal härom framhålla att den åtskillnad, somliga velat göra mellan "schamanism" och "fetischism", betraktade såsom två avarter av "animism", kanske är varken så tydlig eller så viktig som de föreställer sig: antingen det är människor, såsom i den förra, eller vilka föremål som helst, såsom i den senare, som tjänar till "underlag" eller så att säga "kondensatorer" för vissa subtila inflytanden, är det blott en skillnad ifråga om "tekniska" förfaringssätt, som i det hela taget inte rör något väsentligt (3).

Om man betraktar "schamanismen" i egentlig bemärkelse, konstaterar man att denna äger en välutvecklad kosmologi, som torde kunna ge anledning till jämförelser med andra traditioners kosmologier på många punkter, först och främst indelningen i "tre världar", vilken synes utgöra dess själva grundval. Å andra sidan möter man också riter, som kan jämföras med några av dem som hör till traditioner av högre slag: till exempel påminner vissa på ett slående sätt om vediska riter, och rent av sådana som hör till dem som tydligast härrör från urtraditionen, såsom de vari trädets och svanens symboler har huvudrollen. Det kan alltså knappast betvivlas att det i detta finns något som åtminstone ursprungligen var en regelrätt och normal traditionell form. Dessutom finns ända till nutiden bevarad en viss "överföring" av de krafter som är nödvändiga för fullgörandet av "schamanens" funktioner. Men när man ser att denne ägnar sin verksamhet framför allt åt de lägsta traditionella vetenskaperna, såsom magin och spådomskonsten, kan man därigenom misstänka att en högst verklig urartning föreligger och rent av fråga sig om denna ibland inte gått ända till en sannskyldig avvikelse, något som dylika ting blott alltför lätt ger upphov till, när de når en sådan överdriven utveckling. Sanningen att säga finns i detta avseende ganska oroväckande tecken. Ett av dessa är det band som är knutet mellan "schamanen" och ett djur, ett band som uteslutande avser en individ och som följaktligen ingalunda kan likställas med det kollektiva band som utgör det som man med rätt eller orätt kallar "totemism". Vi bör för övrigt säga att vad det här rör sig om torde i sig kunna ges en alldeles legitim tolkning, som icke har något med svartkonst att göra. Men det som ger det en mer misstänkt natur är att hos vissa, om icke alla folk djuret då anses såsom nästan en form av "schamanen" själv. Därifrån till något skenbart identiskt med "lykantropin", sådan denna förekommer framför allt hos folk av den svarta rasen (4), är det kanske inte särskilt långt.

Men det finns ännu en annan sak, som mer omedelbart berör vårt ämne. "Schamanerna" skiljer helt naturligt på två slag av inflytanden de har med att göra: det ena välgörande och det andra olycksbringande, och som det uppenbarligen ej finns något att frukta av de förra, sysslar de nästan uteslutande med de senare. Detta tycks åtminstone oftast vara fallet, ty det är möjligt

att "schamanismen" omfattar ganska skiftande former, mellan vilka man torde kunna iakttaga skillnader i detta avseende. Det handlar för övrigt icke alls om någon åt dessa olycksbringande inflytanden ägnad "kult", vilken då skulle vara ett slags medveten "satanism", såsom man ibland felaktigt antagit. Det handlar i princip endast om att hindra dem från att skada, att oskadliggöra eller avvända deras verkan. Samma anmärkning torde kunna göras också om andra föregivna "djävulsdyrkare", som finns på skilda håll. Allmänt sett är det knappast sannolikt att verklig "satanism" skulle kunna omfattas av ett helt folk. Det är dock icke desto mindre sant att, vilken den ursprungliga avsikten än må ha varit, handhavandet av detta slags inflytanden, utan någon vädjan till inflytanden av en högre ordning (och ännu mycket mindre till andliga inflytanden i egentlig mening), genom tingens egen kraft övergår i en verklig svartkonst, för övrigt mycket olik den som idkas i Västerlandet av folkliga "trollkarlar på landet", vilka representerar blott de sista spillrorna av en magisk kunskap, som är så urartad och nedsatt som möjligt och på väg att alldeles dö ut. "Schamanismens" magiska del äger förvisso en helt annan livskraft, varför den i fler än ett avseende står för något verkligt skrämmande. Det så att säga ständiga umgänget med dessa lägre psykiska krafter hör till det farligaste, främst för "schamanen" själv – det är uppenbart –, men också sett från en annan synpunkt, vars intresse är mycket mindre snävt "lokaliserat". I själva verket kan det hända att vissa, som arbetar mer medvetet och äger större kunskap, vilket inte betyder kunskap av högre slag, utnyttjar samma krafter för helt andra ändamål, utan att "schamanerna" eller de som handlar liksom dessa vet om det, så att de i detta har rollen av blotta redskap för samlandet av krafterna ifråga på bestämda punkter. Vi vet att det sålunda i världen finns ett visst antal "behållare" för inflytanden, vilkas spridning säkerligen inte skett av en slump och vilka blott alltför väl tjäna vissa "maktens" avsikter, deras som bär ansvaret för hela den moderna avvikelserna. Men detta fordrar ännu ytterligare förklaringar, ty man torde i förstone förvånas över att återstoderna av det som fordom var en äkta tradition låter sig "omstörtas" på detta sätt.

Noter

(1) Vi säger "några", ty det finns också andra traditionella vetenskaper, som i den moderna världen icke efterlämnat det ringaste spår, hur vanställt och avsigkommet ett dylikt än må vara. Å andra sidan säger det sig självt att filosofernas alla uppräknings- och klassificeringar avser endast de profana vetenskaperna och att de traditionella vetenskaperna på intet sätt kan rymmas inom dessa trånga och "systematiska" ramar. Man kan säkert bättre på vår tidsålder än någonsin på en annan tillämpa det arabiska ordspråk som lyder: "vetenskaperna äro många, men de vetande äro få" العلوم كثير ولاكن العلماء قليل (*al-'ulûm kathîr walâkin al-'ulamâ qalîl*).

(2) Det grekiska ordet *psyke* och det latinska ordet *anima* betyder båda "själ". De motsvarande adjektiven "psykisk" och "animisk" betyder därmed "själisk". Översättarens not.

(3) Vi lånar i det följande ett antal uppgifter rörande "schamanismen" från en framställning med titeln *Shamanism of the Natives of Siberia* av I. M. Casanowicz (utdrag ur *Smithsonian Report for 1924*), för upplysningen varom vi är A.K. Coomaraswamy tack skyldiga.

(4) Enligt trovärdiga vittnen finns det i ett avlägset område av Sudan en hel "lykantropisk" folkstam, som räknar åtminstone ett tjugotusental individer. I andra afrikanska trakter finns det även hemliga sammanslutningar, såsom den som fått namnet "Leopardsällskapet", där vissa former av "lykantropi" har en framträdande roll.

Ovanstående text utgör kapitel XXVI av René Guénons bok *Kvantitetens herravälde och tidens tecken*. Boken är en översättning från franskan av Lars Adelskog. Originalets titel är *Le Règne de la Quantité et les Signes des Temps*. Svenska översättningen © Lars Adelskog 2013. Eftertryck eller annan återpublicering, helt eller delvis, såsom elektronisk text på internet eller på annat sätt, förbjudes.